

Κωνσταντίνος Τζούμας:

Η αισθητική μου είναι και η ηθική μου

Μπέκη Μπλουμ

ΤΟ
ΠΡΑΣΙΝΟ
ΤΕΥΧΟΣ

Επιδίωξα μια συνέντευξη με τον Κωνσταντίνο Τζούμα για να πάρω ανάσα από τον ξεχειλωμένο λόγο που ενδημεί στις συζητήσεις για την πολιτική και το περιβάλλον – για να δω διακριτικά, όπως μέσα από το εφήμερο άνοιγμα μιας πόρτας, τα προσωπικά διλήματα και τις επιλογές ενός διαυγούς και αυθεντικού κατοίκου της πόλης, ενός *citadin*. Μεσημέρι Φεβρουαρίου, και καθισμένοι συγκρατημένα αλλά αναπαυτικά σε μια δερμάτινη πολυθρόνα σε ένα καφενείο στο κέντρο της Αθήνας ο Κωνσταντίνος Τζούμας αφήνει τις σκέψεις του για το περιβάλλον να γραφτούν στο μικρόφωνο ενός λιπού μεταλλικού Μάκιντος, εύχχα και αβίαστα, κρατώντας τις πρέπουσες αποστάσεις από οποιαδήποτε κοινοτοπία.

Πού είχαμε μείνει αγαπητή, μάλλον από πού αρχίζουμε;

Όταν πρωτομιλήσαμε γι' αυτή τη συνέντευξη και για το πώς την αντιλαμβάνομαι –σαν διερεύνηση δηλαδή της προσωπικής σας στάσης απέναντι στο περιβάλλον– μου είπατε πολύ λακωνικά: «Η αισθητική μου είναι και η ηθική μου». Το κρατώ σαν κεντρικό νήμα της συζήτησης και πάμε. Κοιτάξτε... Εγώ μερικά από αυτά τα θεωρώ αυτονόητα. Δεν θεωρώ δηλαδή ευγενή έναν άνθρωπο ο οποίος ρυπαίνει το περιβάλλον, συμπεριφέρεται βάνουσα στη σύντροφό του ή στα ζώα ή στα παιδιά. Αυτή η συμπεριφορά ανθρώπου των σπηλαίων που πρέπει να εκπολιτιστεί μου φαίνεται αδιανόητη. Δεν χρειαζομαι καμία φεμίνιστρια να μου πει πώς να φέρομαι στις γυναίκες ή κάποιον οικολόγο, ο οποίος κάνει καριέρα, να μου ξύσει τη συνείδηση, να την επαναφέρει. Με ενοχλούν οι άνθρωποι που κάνουν καριέρα με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Διότι δεν επιδίδομαι σε αυτό το σπορ, να παραβαίνω δηλαδή κάποια πράγματα. Όταν λοιπόν μου γίνονται τέτοιου είδους ερωτήσεις μου κάνει εντύπωση. Μήπως πρέπει να εκπολιτιστώ; Μήπως θεωρούμαι κι εγώ κάποιος που έχει σφάλει και που πρέπει, με αφορμή αυτή τη συζήτηση, έμμεσα να ζητήσει μεταμέλεια για τις πράξεις του; Κάποια πράγματα τα θεωρώ δεδομένα εξ ου και δεν έχω αμάξι, δεν έχω αυθαίρετο, δεν έχω δηλαδή τίποτα... Όχι για κανένα άλλο λόγο αλλά για να

μην διαταραχτεί η κατά τη γνώμη μου τάξη η οποία υπάρχει και η οποία, έτσι και διαταραχτεί, θα πρέπει να φωνάξω υδραυλικό, ηλεκτρολόγο ή μηχανικό για να την τακτοποιήσει. Δηλαδή, αν θέλετε, περνώ μέσα από τα πράγματα σχεδόν αέρινα. Και θα μου πεις είναι τρόπος αυτό; Γιατί είναι σαν να είσαι εντελώς αδιάφορος και αδιαφορία ίσον κακία, καμιά φορά. Δεν ξέρω ειλικρινά. Κάνω κι εγώ διάφορους συλλογισμούς.

Εδώ συμφωνώ μαζί σας. Ούτε κι εγώ έχω αυτοκίνητο και δεν είναι μόνον από οικολογική συνείδηση. Είναι από μια γενική τάση λιτότητας επειδή μεταξύ άλλων το βλέπω σαν απόκτημα (και δραστηριότητα) υψηλού βαθμού πολυπλοκότητας. Δεν με

ενδιέφερε ποτέ το αυτοκίνητο. Πιστεύω ότι υπάρχουν άνθρωποι που κάνουν μερικές δουλειές καλύτερα από μερικούς άλλους. Όπως να σιδερώνουνε πουκάμισα, να μαγειρεύουνε, να οδηγούν αυτοκίνητα και μία σειρά από τέτοια πράγματα. Ποτέ δεν μου πέρασε από το μυαλό να τα κάνω όλα αυτά εγώ. Μου φαίνεται απίστευτο ότι πρέπει ντε και καλά να κάνουμε χιλιάδες πράγματα. Μπορώ κάλλιστα να περιοριστώ σε δυο τρία πράγματα και να τα κάνω όσο γίνεται πιο καλά σε σημείο δηλαδή που να διευκολύνω τους άλλους γιατί αυτό είναι κατά τη γνώμη μου καλό – να διευκολύνεις τον άλλον ο οποίος είναι λίγο πιο αργός από σένα, είναι λίγο συγκαμένος ή δυσκοίλιος και του παίρνει πιο πολύ χρόνο. Δεν διευκολύνεις απολύτως κανέναν έχοντας αυτοκίνητο. Αυτό νομίζω ότι είναι όλο.

Η δική μου αντίληψη για τον Κωνσταντίνο

Τζούμα, ως δημόσιο άτομο, είναι ότι ισορροπεί προσεκτικά ανάμεσα στο ασκητικό που μόλις τώρα περιγράψατε και στο *extravagant*. Ναι. Μπορώ να πω ότι πραγματικά αυτά είναι τα δυο διαφορετικά εντέλει στοιχεία τα οποία από μικρό μου έχουν τραβήξει την προσοχή. Διαπίστωσα μεγαλώνοντας ότι από τη μία μου αρέσει να υπάρχει χρήμα που το ξοδεύω για να κάνω τις δουλειές μου, να με διευκολύνει, να πηγαίνω τα ταξίδια μου, να παίρνω τα βιβλία μου και τα λοιπά και τα λοιπά. Από την άλλη μ' αρέσει να το περιφρονώ. Δηλαδή υπάρχουν άνθρωποι που έχουν τον πλούτο τους και τον περιφρονούν – με το ότι πετάνε, ας πούμε, τη γούνα τους στο πάτωμα αδιαφορώντας για αυτήν, με το ότι δεν δίνουν μεγάλη σημασία στο ότι το ρολόι το ξεκάσανε σε μια παραλία. Και δεν έχει να κάνει με το αν είσαι πλούσιος ή φτωχός. Έχει να κάνει με μια στάση απέναντι σ' αυτά τα πράγματα. Και την άλλη στιγμή δεν μπορώ να μην εκτιμήσω κάποιον που προκύπτει μέσα από το γενικό χάος και την ομοιογένεια, ως είδος εν ανεπαρκεία, ως υπό εξαφάνιση εξαιτίας του γούστου του, εξαιτίας της αισθητικής του. Εκεί έρχεται η εξτραβαγκάντσα που λέτε. Και στις τέχνες και στο λόγο ισχύει αυτό, αλλά και στον τρόπο ζωής. Ανάμεσα σε αυτά τα δύο ήμουν

Φωτογραφία: Evi Di Taso

πάντα. Αλλά δεν με ενδιέφερε ποτέ εξαιτίας αυτών των δύο να τρέχω και να μην φτάνω από το πρωί στρατευμένος για να μου προκύψουν. Δηλαδή πως ας πούμε θέλω να αγιάσω χωρίς Θεό. Κατά τον ίδιο τρόπο θέλω ως παυσίπονο, ει δυνατόν χωρίς αυτό το περιβόητο το «όποιος αγαπά παιδεύει», χωρίς αυτό τον παιδεμό, να μπορέσω να βρεθώ δίπλα σε αυτές τις δύο έννοιες που είπατε πριν: της εξτραβαγκάντσας και του κοσμοκαλογερισμού. Που δεν είναι ακριβώς αναχωρητισμός: γιατί αν πήγαινα εγώ στο Άγιον Όρος φέρ' ειπείν το πρώτο πράγμα που θα σκεφτόμουνα είναι η έλλειψη γυναικών. Οπότε ποιος ασκητισμός, όταν εικοσιτέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο σκέφτεσαι αυτό που σου λείπει; Δεν γίνεται. Μ' αρέσει, ενώ είμαι εδώ, να διαθέτω αυτό το πράγμα που λέγεται μέτρο.

Περιγράψατε ένα κομμάτι από την προσωπική σας εκδοχή για αυτό που λέμε low-impact living. Αναρωτιέμαι ποια θέση έχει η φύση σε αυτό το σύστημα, στο

προσωπικό σας σύμπαν;

Όποτε πάω στη φύση πάντα το πρώτο εικοσιτετράωρο μου προκύπτει μια μελαγχολία. Είναι σαν να με ακυρώνει... Είναι σαν να μου λέει ότι ο Ναμπόκοφ που κουβαλάς στις αποσκευές σου, η ζακέτα του Commes de Garçon που φοράς, το παπούτσι του Edward Green

Η ηχορύπανση είναι ένα τρομερό πρόβλημα. Στην Αθήνα το τελευταίο μηχανάκι έχει ένα υπερτροφικό εγώ. Θέλει όταν περνάει να κάνει το δικό του κομμάτι. Φυσικά ακούγεται σαν κλανιά στον άνεμο, αλλά παρόλα αυτά θέλει ντε και καλά να βροντοφωνάξει την ύπαρξή του.

ή το τζιν του Hedi Slimane δεν με αφορούν καθόλου. Δεν πα' ν' ακούς Ερίκ Σατί, δεν πα' να διαβάζεις τον πιο δεξιοτέχνη συγγραφέα. Η φύση είναι τρομερά αδιάφορη απέναντι σε αυτά. Εγώ πάλι σαν παιδί της πόλης με όλα αυτά τα παραφερνάλια έχω μεγαλώσει. Αυτά ως ένα βαθμό συνθέτουν την ύπαρξή μου. Εξαιτίας αυτών των αναφορών υπάρχω, κάνω χιούμορ, τα ειρωνεύομαι, με λούζονται. (Με λούζονται γιατί πάντα έτσι συμβαίνει, ειρωνεύεσαι κάτι μετά το λούζεσαι.) Μετά όμως, μετά από το πρώτο κρίσιμο εικοσιτετράωρο αρχίζει να προκύπτει μια αρμονία. Όποτε έχω καθίσει δύο και τρεις εβδομάδες, και μήνα, στον Όλυμπο όπου έχω μια φίλη και πηγαίνω σε ένα κτήμα τους εκεί και κολυμπάμε σε κάτι νερά που είναι πια lagoons, πώς το λέμε... μικρές λιμνούλες που έχουν ξεμείνει από τα ορμητικά ποτάμια του χειμώνα και τα λιωμένα χιόνια...

Ακούγεται εξαιρετικά ωραίο... Α, είναι καταπληκτικό! Κάθε φορά λοιπόν, όταν επιστρέφω στην Αθήνα, δεν είναι υπερβολή να σας το πω, υπάρχει γύρω μου ένα φέγγος, μια άλω αγιοσύνης – μου λένε όλοι «Ήσουνα σε κάποιο σπα, έκανες *thalassotherapie* στην Normandie, ξέρω εγώ στην Ελβετία;» Και με πολύ καθαρό μυαλό, τουλάχιστον τις πρώτες μέρες που κατεβαίνω μου φαίνεται ότι όλη η κοινωνικο-οικονομικο-πολιτική κατάσταση είναι πάρα πολύ αστεία και ότι με δύο κινήσεις μπορεί να λυθεί. Μετά με παραλαμβάνει βέβαια η μηχανή και με αλέθει και μου δίνει και καταλαβαίνω και αρχίζω και θολώνω και τα χάνω και να μην ξέρω τι λέω και τέτοια. Η εξοχή το έχει αυτό: μια αίσθηση αρμονίας. Αν λάβουμε υπόψιν ότι τα τελευταία δέκα χρόνια έχω εγκαταλείψει τη νύχτα (μου προκύπτει μεταφορικά και κυριολεκτικά μια βλεφαρόπτωση... δεν έχω διάθεση δηλαδή) θα ήθελα κάποτε να εναρμονιστώ με το ρολόι του Σύμπαντος. Ανατολή με Δύση. Να ξυπνάω με την Ανατολή και

να αποσύρομαι με τη Δύση. Αυτά είναι λόγια υποθέτω, δεν θα συμβεί ποτέ... παρά το γεγονός ότι δεν ξενυχτάω πια, και θέλω να μεταφέρονται όλα τα ενδιαφέροντα πράγματα – οι γεύσεις, τα χάδια και τα φιλιά, οι περιπάτοι κατά τη διάρκεια της ημέρας, μεσημέρι προς απόγευμα ή πάρα πολύ πρωί. Αυτή είναι η σχέση μου με τη φύση. Δεν θα μπορούσα πάντως να μείνω μόνιμα εκεί. Έχω ανάγκη την πόλη ακόμα κι αν δεν χρησιμοποιώ τίποτα από αυτά που προσφέρει. Η ιδέα όμως ότι είμαι εδώ και ό,τι αν θέλω το έχω, σε μια απόμακρη συνοικία λόγου χάριν, όπου κάτι ιδιαίτερο συμβαίνει εκεί, αν υποτεθεί ότι κάτι ιδιαίτερο συμβαίνει, σε κάποιο γκέτο που κυματίζει τις σημαίες του... Θέλω να είμαι δίπλα και να το γευτώ ό,τι ώρα μου κάνει κέφι.

Σας άκουγα πριν από λίγες μέρες το πρωί στο ραδιόφωνο του Εν Λευκώ να λέτε...

«Θα φύγω... έχω βαρεθεί την Αθήνα, θα πάω να ζήσω αλλού...» Με ποια κριτήρια θα επιλέγατε ένα καινούργιο αστικό περιβάλλον, μακριά από την Αθήνα και ποια πόλη θα διαλέγατε στο τέλος; Τη Ζυρίχη, ας πούμε. Μαθαίνω τα καλύτερα πράγματα. Ενώ ως νέος, όπως και όλοι μας εξάλλου, είχα μια αποστροφή για τους Ελβετούς – τώρα τι είναι αυτοί, είναι πολύ ξενέρωτοι, σαν νοσοκομείο– μου κάνει εντύπωση ότι όλα αυτά τα χρόνια πολλές φυσιογνωμίες που εκτιμώ αποσύρθηκαν εκεί γιατί μπορούσαν να ζήσουν και να σκεφτούν καλύτερα, να γράψουν καλύτερα, να δεξιωθούν τους φίλους τους. Μεγάλες φυσιογνωμίες έχουν ζήσει στην Ελβετία: ο Κανέτι, ο Ναμπόκοφ, ο Τσάπλιν..., ηθοποιοί, συγγραφείς. Πολύς κόσμος. Πρώτα από όλα η Ελβετία έχει καταφέρει να μην εμπλέκεται σε πολέμους. Το θεωρώ πολύ μεγάλη υπόθεση αυτό το πράγμα. Μετά, δεν θεωρώ υποτιμητικό να φτιάχνεις ρολόγια που λειτουργούν με ακρίβεια. Η ακρίβεια μου αρέσει. Και στη δουλειά μας και στην τέχνη, η ακρίβεια και η τελειομανία είναι μέσα στα πράγματα που σκεφτόμαστε να κατακτήσουμε, ακόμα κι αν πάντα βρίσκεται στο μυαλό μας η φράση από την επιστολή της μητέρας του Φλομπέρ προς το γιο της: «Αγόρι μου. Μήπως αυτή η μανία σου για την τέλεια φράση σου έχει στεγνώσει την καρδιά;» Είναι μια εξαιρετική σκέψη για όλους τους καλλιτέχνες (και για όλους τους ανθρώπους) που θέλουν να κάνουν κάτι καλά. Μ' αρέσει λοιπόν που υπάρχει εκεί το χρήμα και η ποιότητα ζωής και που δεν είμαι κάθε τρεις και λίγο υποχρεωμένος να μου κόβουν τη ροή, να διακόπτεται η ροή μου μέσα στην πόλη δηλαδή, από ένα συλλαλητήριο ή από μια απεργία σχετικά με το τι κάνουν οι Αμερικάνοι δεν ξέρω πού. Δεν με ενδιαφέρουν οι Αμερικάνοι, η εξωτερική τους πολιτική. Από την Αμερική έχω κρατήσει τους συγγραφείς, τους ηθοποιούς, τους χορευτές, τους τζαζίστες της και τα λοιπά και τα λοιπά. Σιγά να μην ασχοληθώ με το αμερικάνικο Πεντάγωνο! Εντωμεταξύ από την άλλη μεριά η Αθήνα έχει μια λαγνεία για την «τρομοκρατία» και για την την παραβατικότητα. Καθημερινά αισθάνεσαι αυτό το πράγμα, τον τρόπο. Από τον τρόπο που πετάνε τα σκουπίδια τους από το μπαλκόνι κι όποιον πάρει ο Χάρος, μέχρι τον τρόπο που παρκάρουνε επάνω στις ράμπες για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Αυτό είναι κανιβαλισμός, αυτό δείχνει ότι δεν υπάρχει ίχνος σεβασμού. Έξω, ακόμα κι αν αυτό είναι ψεύτικο, όπως μου λένε πολλοί, ο σεβασμός αυτός μου διευκολύνει την καθημερινότητα. Και με ενδιαφέρει πολύ αυτό. Με ενδιαφέρει που στο Βερολίνο είμαι καλοδεχούμενος και υπάρχει κι ένας έξυπνος διάλογος και δεν με ενοχλούν τα πάντα και δεν πρέπει να τα εφεύρω όλα εγώ για να φέρω την ημέρα μου εις πέρας.

Ο Κανέτι έγραψε πολλές φορές για το ότι την Ευρώπη την αντιλαμβάνονταν σαν ένα δίκτυο πόλεων – κάτι που κυριαρχεί στους τόμους της αυτοβιογραφίας του. Το δικό

σας δίκτυο πόλεων ποιο θα ήταν, αν είχατε την επιλογή; Αν σας έδινα λόγου χάριν ένα χάρτη και μερικές χρωματιστές καρφίτσες σε ποιες πόλεις θα τις βάζατε; Το Βερολίνο είναι μια πόλη που θα μου άρεσε. Παλιότερα θα έλεγα και το Άμστερνταμ και η Βαρκελώνη. Τώρα πια, μεγαλώνοντας κιόλας, βλέπω ότι αυτές είναι περισσότερο πόλεις για νέους. Για νέους που έχουν εξαιρετικές επιδόσεις στο σεξ, στα ντραγκς και στο ροκ εντ ρολ. Εμένα όλα αυτά μου φαίνονται μακρινά παραμύθια πια. Τα βαριέμαι όλα. Δεν νομίζω ότι θα μπορούσα να ζω εκεί πέρα σήμερα. Το Βερολίνο είναι διαφορετικό. Έχει πολιτισμό, έχει αυτό το μεγαλείο της αρχιτεκτονικής που μου αρέσει. Αρχιτεκτονική όπου ακουμπάει το μάτι σου! Καθημερινά και συνεχώς! Είναι ένα θέμα αυτό αρκετά σοβαρό. Παίζει μεγάλο ρόλο.

Περιβάλλον και αισθήσεις. Ενοχλούν τα προβλήματα του περιβάλλοντος τις πέντε αισθήσεις σας; Θα θέλατε καμιά φορά να μπορούσατε να στρέψετε αλλού για λίγο τα μάτια ή τα αυτιά σας; Βεβαίως. Η ηχορύπανση για παράδειγμα είναι ένα τρομερό πρόβλημα. Στην Αθήνα το τελευταίο μηχανάκι έχει ένα υπερτροφικό εγώ. Θέλει όταν περνάει να κάνει το δικό του κομμάτι. Φυσικά ακούγεται σαν κλανιά στον άνεμο, αλλά παρόλα αυτά θέλει ντε και καλά να βροντοφωνάξει την ύπαρξή του. Μου είναι τρομερά ενοχλητικό αυτό το πράγμα. Επίσης μου κάνει εντύπωση πως όταν προκύπτει πορτοκαλί στα φανάρια αντί να φρενάρουνε γκαζώνουνε. Άλλο αυτό πάλι. Το διπλοπαρακάρισμα με ενοχλεί – όπου θέλει να βολέψει κάποιος την κουινιάδα του που ήρθε από το χωριό και επειδή έχει ένα πακέτο από τη συννυφάδα του σκέφτεται «Μισό λεπτό δεν χάθηκε ο κόσμος». Όχι. Χάθηκε ο κόσμος! Δεν με ενδιαφέρει, κάνε δέκα φορές το γύρο του τετραγώνου! Μην διπλοπαρκάρεις! Τέλειωνε! Σαν μωρά παιδιά είναι οι Έλληνες που στη μέση του δρόμου μπήζουν τις φωνές και θέλουν να το παίρνουν όλοι χαμπάρι – ποιοι είναι και τι τους συμβαίνει, και ποιο είναι το αίτημά τους. Τι μπανάλ πράγματα είναι αυτά. Απίστευτα. Αλλά η ηχορύπανση φαίνεται ακόμα πιο φοβερή αν σκεφτεί κανείς ότι υπάρχουν πόλεις που έχουν εικοσιτέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο κίνηση και όπου δεν υπάρχουν συνδικαλιστές και εργατοπατέρες που λένε «Δεν θέλουμε να δουλέψουμε την Κυριακή και το Μετρό να μην κάνει μεταμεσονύχτια δρομολόγια» και κάτι τέτοιες αρλούμπες, που σήμερα είναι τελείως άσχετες με το πώς τρέχει η εποχή. Βλέπεις λοιπόν εκεί ότι ενώ είναι πόλεις τρομερά πολύχρωμες και πολύβουες και πολυφυλετικές ο θόρυβος είναι ευχάριστος, δεν είναι ενοχλητικός. Δεν θυμάμαι ποτέ το θόρυβο στη Νέα Υόρκη.

Τελευταία ερώτηση. Έχετε εκφράσει πολλές επιφυλάξεις για τη συλλογική δράση. Θα υπήρχε παρόλα αυτά κάτι που θα σας έκανε να βγείτε στο δρόμο; Τι θα σας έβγαζε από τα ρούχα σας; Δεν νομίζω ότι θα έβγαινα στο δρόμο ομαδικά. Κατά καιρούς βγαίνω στο δρόμο, έχω βγει και γυμνός στο δρόμο, με βροχή από μια διάθεση του στυλ «Βρε πώς είστε έτσι; Χαρείτε κι ένα φυσικό φαινόμενο που είναι τόσο ωραίο. Θυμηθείτε μερικές σελίδες του D.H. Lawrence κι ελάτε να κυλιστούμε στη βροχή». Έχω κάνει τέτοια πράγματα κατά καιρούς αλλ' αυτά για προσωπική τέρψη. Για ομαδικό ξεσήκωμα; Όχι. Δεν τους παίρνω σοβαρά τους πολιτικούς για να παραπονεθώ σε αυτούς. Ειλικρινά δεν μπορώ να πάρω στα σοβαρά και όσους εμπλέκονται με αυτούς τους ανθρώπους. Δηλαδή όλη αυτή η ιστορία που έχει ξεσπάσει τελευταία και τα πρόσωπα που ενέχονται σε αυτήν τα ήξερα από την αρχή. Είναι χαρακτηριστικοί τύποι αυτού που λέμε «νεοελληνικό θρεφτάρι» το λατρεύει ο Έλληνας, ταυτίζεται μαζί του και μετά φυσικά με μεγάλη άνεση το πετάει. Στα μπάζα! (δε)